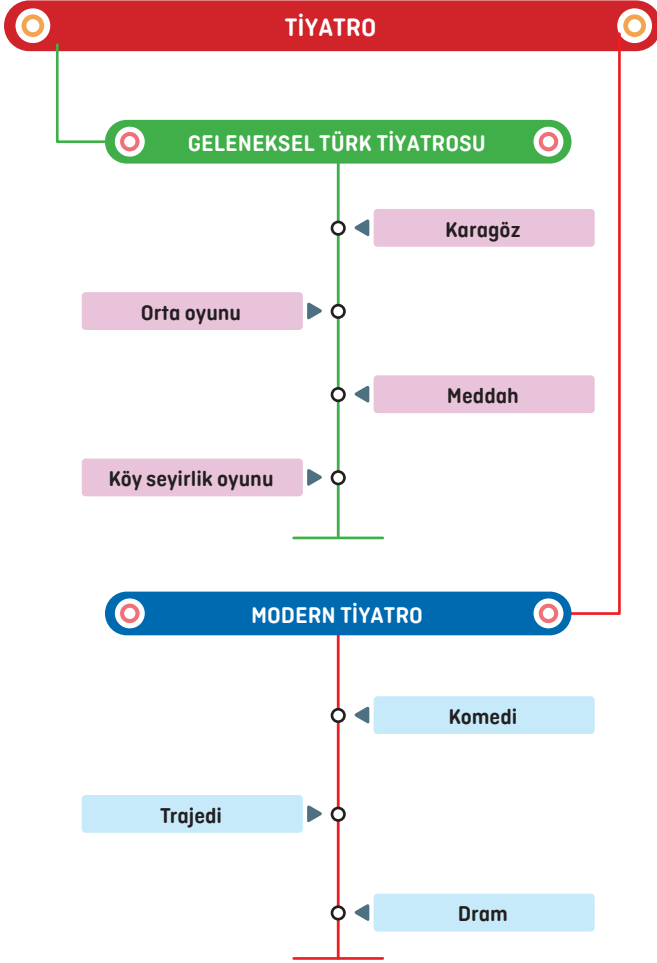

GÖSTERMEYE BAĞLI METİNLER

GÖSTERMEYE BAĞLI METİNLER (TİYATRO)

- Metinde geçen olayların sahne üzerinde gösterilmesine dayanan edebî metinlere **göstermeye bağlı metinler** denir.
- Bunun yanında bu tür oyunların oynandığı yere ve bu türleri, izleyiciler önünde sahnede oynayan gruba da **tiyatro** denir.
- Hayattaki olayları konu alır ve sahnede oynanmak için yazılır.
- Seyirci; kişi ve olayı seyrederek algılar, tanır, bilir.
- Metinlerindeki temel ifade biçimi “gösterme” ve “anlatma”dır.
- Sergilemede jest ve mimiklerden yararlanır.
- Tiyatro eserleri için günümüzde “oyun, piyes” terimleri kullanılmaktadır.
- Tiyatro metinlerinde, anlatmaya bağlı metinlerdeki anlatıcının yerini, olayı doğrudan yaşayarak gösteren oyuncular alır.
- Konularına göre **dram**, **trajedi** ve **komedi** gibi türlere ayrılır.
- Tiyatronun kökeni Eski Yunan’da bağ bozumu tanrısı Dionysos (Diyonizos) adına yapılan dinî törenlere dayanmaktadır.
- Türk edebiyatında batılı anlamdaki ilk yerli tiyatro Şinasi’nin *Şair Evlenmesi* adlı eseridir.

TİYATRONUN YAPI UNSURLARI

- Dramatik örgü**
- Yer (mekân)**
- Zaman**
- Çatışma**
- Kişiler**

Üç Birlik Kuralı

- Modern tiyatrodaki metnin zaman, mekân (yer), olay birliği içinde verilmesine **üç birlik kuralı** denir.
- Olayın yirmi dört saat yani bir günü aşmayacak şekilde geçmesine **zaman birliği** denir.
- Olayın baştan sona aynı yerde geçmesine **yer birliği** denir.
- Oyunun tek bir olay çevresinde geçmesine **olay birliği** denir.

TİYATRO KAVRAMLARI

Aktör

Aktris

Aksesuar

Kostüm: Kulis

Sahne

Perde

Dekor

Süflör

Tirat

Jest

Melodram

Adaptasyon/adapte

Tuluat

Pantomim

Skeç

GELENEKSEL TÜRK TİYATROSU

- Geleneksel Türk tiyatrosu denince varlığını usta-çırak ilişkisiyle devam ettiren **Karagöz**, **ortaoyunu**, **meddah**, **köy seyirlik oyunları** gibi seyirlik sanatlarımızı akla gelir.

KARAGÖZ

- Deriden yapılmış renkli şekillerin ((insan, hayvan, eşya, bitki vb.) gölgelerinin, arkadan ışıkla bir perdeye yansıtılması şeklinde oynanan bir oyundur. Buna gölge oyunu veya **hayal oyunu** da denir.
- Bu oyunu oynatan sanatçılara da **hayalî, hayalbaz** denir.
- Gülmeceye dayanır, dil oyunları ve ağız taklitlerinden yararlanır.
- Doğaçlamaya dayanan oyun, diğer tiyatro eserlerinde olduğu gibi karşılıklı konuşma şeklinde düzenlenmiştir.
- Müzikten yararlanan oyun, **mukaddime (giriş), muhavere (söyleşme), fasıl (oyun), bitiş** olmak üzere dört bölümden oluşur.
- Oyunun asıl kişileri pervasız, açık kalpli olan halkın temsilcisi **Karagöz** ve yarı aydın kişileri temsil eden **Hacivat**'tır. Ayrıca **Tuzsuz Deli Bekir, Zenne, Efe, Çelebi** (genç, züppe), **Matiz** (sarhoş), **Bolulu** (aşçı), **Laz** (kayıkçı), **Kayserili** (pastırmacı), **Acem** (zengin tüccar), **Yahudi** (bezirgan), **beberuhi** (cüce). kişiler de vardır.
- Oyunda, konunun içeriğine göre çeşitli meslek ve yörelerden kişiler kendi şivelerine göre taklit edilir.

ORTA OYUNU

- **Orta oyunu, XIX. yüzyılda Karagöz ve meddah oyunlarının gelişmesi ile meydana gelmiş bir halk tiyatrosudur. Meydanda, ortada bir yerde oynandığından orta oyunu** adını almıştır.
- Anonimdir ve yazılı bir metni yoktur, doğaçlamaya dayanır.
- Karşılıklı konuşma, yanlış anlama ve şive taklitleri; müzik ve dans öğeleri oyunda önemli bir yer tutar.
- Sahne, ev dekoru olarak kullanılan "yenidünya" ile bir "dükân"-dan ibarettir. Birkaç iskemle ile bir masa da dekor olarak kullanılır.
- Yarı aydınları temsil eden **Pişekâr** (Hacivat'a benzer) ile halkı temsil eden **Kavuklu** (Karagöz'e benzer) ana kahramanlardır ancak **Zenne, Arnavut, Çelebi, Rumelili, Külhanbeyi, Kayserili** gibi farklı çevre ve uluslardan tiplere de yer verilir.
- **Giriş** (Pişekâr'ın müzik eşliğinde ortaya çıkıp oyunu takdim edip oyunu başlattığı bölüm), **söyleşme/muhavere** (Pişekâr ile Kavuklu arasındaki kısa konuşma bölümü), **fasıl** (asıl konunun anlatıldığı bölüm), **bitiş** (oyunun son bölümü) bölümlerinden oluşur.

SEYİRLİK KÖY OYUNLARI

- **Köylülerin uzun kış aylarında, düğünlerde, bayramlarda eğlenmek ve vakit geçirmek için oynadıkları temsili oyunlara köy seyirlik oyunu** denir.
- Canlandırılan olay genellikle köy hayatıyla ilgili ve basittir.
- Oyunlar kapalı veya açık yerlerde oynanır.

MEDDAH

- **Meddah, tek kişi ile oynanan bir tiyatro, gösteri oyunudur. Oyunu canlandıran kişiye meddah** denir.
- Oyunda daha çok, kahvehanelerde sunulan bir gösteri olduğu için seyirci/dinleyicilerle iç içedir.
- Meddahlar; halk arasında dolaşan, yazılı edebiyattan alınan ya da kendilerinin zemin ve zamana uygun olarak uydurdıkları hikâyeleri, kahramanlarının şivelerini taklit ederek türlü jest ve mimiklerle anlatır.
- Konular gerçek yaşamdan alınır; **başlangıç, açıklama, senaryo ve bitiş** bölümlerinden oluşur.

MODERN TİYATRO

- Batı tiyatrosunun etkisinde şekillenip gelişen tiyatroya **modern Türk tiyatrosu** denir.
- Modern Türk tiyatrosunun ilk eserleri Tanzimat Dönemi'nde yazılmış, yayımlanmış ve oynanmıştır.
- Modern tiyatronun gelişimi trajedi, komedi, dram ve müzikli tiyatro çizgisinde olmuştur.

KLASİK TRAGEDYA (TRAJEDİ)

- Seyirciye, hayatın acıklı yönlerini göstermek, ahlak ve erdemi anlatmak için yazılmış manzum (şiir) tiyatrolara **trajedi** denir.
- Konusunu seçkin kimselerin hayatından, tarihten, mitolojiden alır.
- Kaba sözlerin yer almadığı kusursuz bir üslubu, ciddi bir havası vardır ve bu tiyatrolarda ahlaki değerlere yer verilir.
- Kahramanları tanrılar, tanrıçalar ve soylu kimselerdir.
- Üç birlik kuralına (oy, zaman ve yer birliği) uyulur.
- Çirkin olaylar, seyircinin gözü önünde gerçekleştirilmez, sahne arkasında gerçekleştirilir; bu olaylar haberciler tarafından sahneye aktarılır.
- Birbiri ardınca süren koro ve diyalog bölümleri vardır.
- Beş bölümden oluşur ve perde yoktur.
- Eski Yunan'da Aiskhylos, Euripides, Sophokles, Ennius; klasik Fransız edebiyatında Corneille ve Racine; Türk edebiyatında Abdülhak Hamit Tarhan bu türün öne çıkan yazarlarıdır.

KLASİK KOMEDYA (KOMEDİ)

- Yaşamın gülünç yönlerini ortaya koymak, izleyenleri güldürmek ve düşündürmek amacıyla yazılmış tiyatro eserine **komedi** denir.
- Konusunu, yaşanan hayattan ve günlük olaylardan alır.
- Kişiler toplumun her kesiminden olabilir, kişilerin her türlü davranışları sahnede gösterilir.
- Üslupta seçkinlik aranmaz, her türlü söze, şakaya yer verilir.
- Birbirini izleyen diyalog ve koro bölümlerinden oluşur.

- Manzum olarak yazılır (17. yüzyıldan sonra nesir örneklerine rastlanır), üç birlik kuralına uyulur.
- **Karakter, yergi, töre, entrika komedisi** gibi türleri vardır.
- İnsan karakterinin gülünç ve eksik yönlerini, toplumun değer yargılarıyla çatışan aksak ve zayıf yanlarını anlatan komedilere **karakter komedisi** denir. (Moliere'in *Cimri*, Shakespeare'in *Venedik Taciri* gibi eserleri)
- Olayların merak uyandıracak ve şaşırtacak şekilde düzenlenmesiyle, genellikle güldürmekten başka bir amaç güdülmeden yazılan komedi türüne **entrika komedisi** denir. (Moliere'in *Zoraki Tabip*, Shakespeare'in *Yanlışlıklar Komedyası* gibi eserleri)
- Herhangi bir çağın veya yörenin, herhangi bir topluluğun gülünecek duruma gelmiş olan örf ve âdetlerini konu edinen komedi türüne **töre komedisi** denir. (Moliere'in *Kibarlık Budalası*, Gogol'in *Müfettiş*, Şinasi'nin *Şair Evlenmesi* gibi eserleri)
- Aristophanes, Menandros, Terentius, Plautus, Moliere türün en önemli isimleridir.

DRAM

- Yaşamı, olduğu gibi acıklı ve gülünç yönleriyle sahnede göstermek için yazılan tiyatro eserine **dram** denir. Romantizmin etkisiyle, trajedinin kurallarını kırmak amacıyla ortaya çıkmıştır.
- Trajedi ve komedinin birleşmiş hâlidir, hayatı olduğu gibi yansıtır.
- Olaylar, tarihten ya da günlük yaşamdan alınabilir.
- Olaylar, çirkin dahi olsa sahnede gösterildiği gibi kişiler hangi sınıf ve halktan olursa olsun dramda yer alır.
- Konusunu günlük yaşamdan ve tarihten alır.
- Üç birlik kuralına uyma zorunluluğu yoktur.
- Şiir ya da düzyazı biçiminde yazılabilir.
- Dil, konuşan kişinin sosyal durumuna göre değişir.
- İlk ürünlerini Shakespeare vermiş ancak bu türün özelliklerini Victor Hugo belirlemiştir.
- Shakespeare, Victor Hugo, Schiller, Abdülhak Hamit Tarhan, Namık Kemal bu türde eserler vermiştir.

Epik Tiyatro: İzleyiciye toplumsal çarpıklıkları eleştirip göstererek, izleyiciyi bu eleştirilere katmayı hedefleyen toplumsal bir tiyatro türüdür. Haldun Taner'in *Keşanlı Ali Destanı* bu türde yazılmış ilk tiyatrodur.

Absürt (Uyumsuz) Tiyatro: Geleneksel tiyatronun kuralları ve düzenleri hiçe sayılan, seyirciyi hayatı sorgulamaya yönelten, dekoru reddeden, kahramanın psikolojisini anlatan tiyatrodur. Göngör Dilmen (*Canlı Maymun Lokantası*) bu türün önemli temsilcisidir.

ÖRNEK

(I) Genellikle “gölge oyunu” olarak nitelendirilen Karagöz; çıra, mum, lamba gibi bir aydınlatma kaynağı ile yarı saydam bir perdeden yararlanılarak oynanır. (II) Karagöz ile Hacivat'ın başından geçen olayların anlatıldığı oyunda Çelebi, Bebe Ruhi, Tuzsuz Deli Bekir gibi yardımcı tipler de vardır. (III) Karagöz oyunu; giriş, muhâvere, fasıl ve bitiş olarak adlandırılan dört bölümden meydana gelir. (IV) Karagöz şakacı, nüktedan, meraklı ve pataatsız bir tipi canlandırırken Hacivat medrese kültürüyle yetişmiş eğitilmiş bir tiptir. (V) Toplumun aksayan yönlerinin eleştirildiği oyunda Karagöz mendil, baston, sandalye gibi aksesuarları kullanırken Hacivat bu aksesuarları kullanmaz.

Bu parçadaki numaralanmış cümlelerin hangisinde bir bilgi yanlışlığı vardır?

- A) I B) II C) III D) IV E) V

ÖSYM Sorusu (2019)

ÖRNEK

Orta oyunuyla ilgili aşağıdaki bilgilerden hangisi yanlıştır?

- A) Erkekler tarafından canlandırılan kadın tipine “Zenne” adı verilir.
B) Başoyuncu, okumuş, orta sınıf şehirliyi temsil eden “Kavuklu”dur.
C) Herhangi bir metne bağlı kalınmadan doğaçlama olarak oynanır.
D) “Fasıl”, oyunun asıl konusunun işlendiği bölümdür.
E) “Balama” ve “Frenk” oyuncu tipleridir.

ÖSYM Sorusu

ÖRNEK

Aşağıdakilerden hangisi klasik komedyanın özelliklerinden biri değildir?

- A) Karakterleri çoğunlukla üst tabakadan, soylu kişilerden seçme
B) Konuları, çağdaş toplumdan, günlük yaşantıdan alma
C) Toplumsal çelişkilerin gülünç yanlarını vurgulayarak düşündürmeyi amaçlama
D) Vurma, yaralama gibi acı verici olayları izleyicinin gözü önünde canlandırma
E) Birbiri ardınca kesintisiz sürüp giden diyalog ve koro bölümlerinden oluşma

ÖSYM Sorusu

ÖRNEK

Tragedya türü ile ilgili olarak aşağıda verilen bilgilerden hangisi yanlıştır?

- A) Acıklı yönü ağır basan bir tiyatro türüdür.
- B) Ana karakterlerin halktan olması en önemli özelliğidir.
- C) Konuları, mitolojiden ve tarihten alınır.
- D) Zaman, yer ve olay birliği kuralına uyulur.
- E) Klasik bir dil ve üslup anlayışıyla yazılır.

ÖSYM Sorusu